

Андрій НАДЕЖДІН

**В ПОЛОНІ СТЕПОВИХ БАРВ
До 20-ї річниці створення
Кіровоградської обласної організації НСХУ**

Той, кому хоч раз довелося зустрітися з творами кіровоградських художників, назавжди запам'ятає особливу, неповторну колористику яскравої, сонцедайної палітри барв, насичену глибокими контрастами світла й тіні, кольорами безкрайого неба і духмяних степових трав. Глибоко ятрять душу сповнені внутрішньої напруги філософські образи, створені майстрами живопису, графіки, скульптури, прикладного мистецтва, в яких бринить струною історії відлуння величі слави і гіркоти трагедій, що збереглися в пам'яті нашого краю. Професійне образотворче мистецтво на теренах Кіровоградщини пройшло складний шлях становлення.

Осередок художників, який почав формуватися наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. розкидало по різних світах буйними вітрами революцій. Когось з художників було винищено терором і голодом 1930-х рр., інші зникли в пожежах громадянської та двох світових війн. Хто вцілів — втілював свій талант далеко за межами рідної землі. Іноді вони приїздили на гостини як, наприклад, член культової живописної групи початку ХХ ст. «Бубновий валет» професор живопису Олександр Осмьоркін, який відобразив наш край в картинах «Україна» та «Завод «Червона зірка», або поверталися через роки своїми творами, передаючи їх у спадок Кіровоградщині. П. Покаржевський, О. Осмьоркін, А. Нюренберг, А. Фойницький, П. Кодієв — це був останній відгомін естетики кінця ХІХ — початку ХХ ст.

Нове народження професійного художнього гурту на Кіровоградщині починається наприкінці 1940-х. Так, в 1949 р. засновується Кіровоградська художня артіль ім. А. Жданова, а в 1951 р. — Товариство художників.

Із середовища художників-виробничників відокремлюються живописці, випускники Одеського художнього училища — Микола Бондаренко, Борис Вінтенко, Володимир Федоров, графік і художник театру Микола Добролежа.

У 1964 р. створюються художньо-виробничі майстерні художнього фонду УРСР, до яких переходять члени міського Товариства художників. Майстернями опікується Одеська організація Спілки художників СРСР.

На початку 1970-х закінчується будівництво нового приміщення Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Худфонду УРСР, в якому розмістилися столярні майстерні та художні цехи. Вперше художники отримують персональні майстерні. У художньо-виробничій діяльності відбувається процес спеціалізації мистецьких цехів — живописного, графічного, монументального, скульптурного, декоративно-прикладного мистецтва та художнього оформлення. Якщо в 1960-ті та на початку 1970-х великі замовлення в сфері монументального мистецтва та оформлення екстер'єрів та інтер'єрів представницьких будівель виконують в основному художники Києва, то з середини 1970-х їх все більше переймають митці Кіровоградщини.

Пам'ятними для міста й області залишаться мозаїки на фасаді, розписи у фойє та вестибюлях Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (нині Кіровоградський Національний технічний університет) роботи Анатолія Данилова, Анатолія Дворського, Михайла Надєждіна, мозаїки на фронтоні кінотеатру «Ятрань» та об'ємно пластичні рельєфи на фасаді гуртожитку Побузького нікелевого комбінату і готелю «Побужжя» (Голованівський р-н Кіровоградської області) у виконанні Анатолія Дворського, вітражні композиції в Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. Чижевського, готельно-ресторанному комплексі «Козача застава», мозаїчне панно нового корпусу Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (нині Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка) роботи Анатолія Пунгіна, керамічне панно для готелю «Україна» М. Надєждіна, декоративні панно для готелю «Київ» та «Добруджа», сграфіті «Слава трудовим рукам» В. Волохова, комплексні оформлення готелів «Європа» і «Турист». Декоративні батіки Наталії Федоренко та Марії Церни, масштабні гобелени Емілії Руденко, керамічні панно та композиції родини Фірсових і нині є окрасою багатьох суспільно значимих об'єктів області.

Не менш яскравими є і твори кіровоградських скульпторів — пам'ятні знаки «О. Пушкіну» біля Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка та «Загиблим червонозорівцям в роки Великої вітчизняної війни» роботи Аркадія Мацієвського і Віктора Френчка, пам'ятний комплекс «Жертвам голодомору» в с. Червона Кам'янка Віктора Самійленка, наповнені тонкою пластикою твори медальєра В'ячеслава Попова, численні паркові скульптури та меморіальні дошки видатним діячам науки і культури.

Великою популярністю в той час користуються творчі пленерні групи, виїзди художників на підприємства та ін. Активізується виставкова діяльність, особливо після відкриття художнього салону-магазину з невеликою виставковою залогою.

Але справжнім поштовхом до нових пошуків та можливості розкриття власної творчої особистості стала друга половина 1980-х рр., що звичайно пов'язано зі зміною політичного курсу в СРСР, а значить і в Україні.

Яскравим проявом нового мистецького відродження в місті була виставка «Єлисаветград — Кіровоград. 1913–1988 рр.» до 75-річчя І-ї міської художньої виставки. «Ця виставка, яка була розгорнута в приміщенні Картинної галереї, вперше надала можливість кіровоградським митцям створити масштабну, цілісну експозицію. 62 художники представили на ній понад 250 творів живопису, графіки, скульптури та декоративно-ужиткового мистецтва. Думається, що притаманні кіровоградцям скептицизм та упередження по відношенню до місцевого художнього життя в основі своїй похитнуться. Яскраві творчі особистості, твори, які заслуговують на увагу, в Кіровограді Є!» — писав у вступній статті до каталогу виставки науковий співробітник Картинної галереї Володимир Босько.

Після цієї події місто ознайомилося з цілою низкою персональних та групових художніх виставок кіровоградських живописців — Сергія Шаповалова, Григорія Гнатюка, Анатолія Янева, Бориса Вінтенка та інших.

Ініціатором розширення виставкової діяльності виступив в той час головний художник Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Худфонду УРСР Михайло Надеждін. «Унікальний український митець, чия творча практика має вплив на розвиток сучасної образотворчої культури, — зазначає про мистецькі здобутки художника дійсний член Академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор Олександр Федорук. — Нонконформіст, близький до нефігуративного живопису М. Надеждін в той же час ніколи не стояв осторонь соціальних конфліктів часу, вони знаходили філософське осмислення у його графічних та живописних доробках. В 1960-ті то були твори «Хіросіма», «Страти», «Ростомір», «Фауст ХХ ст.», «Художник і модель», які виявляли трагічність духовного стану людини в умовах закритого суспільства, в 1970-ті — на початку 1980-х — звернення до інтимної лірики у творах «Сон», «Портрет матері», «Світлий день», у 1980-ті — на початку 1990-х з проголошенням Україною незалежності з'являються картини, що вирізняються монументальністю, широтою осягнення художнього простору — «Відображення», «Переможець», «Сади Едему».

Плакаючи надію на згуртування творчо налаштованих митців та утворення Кіровоградського відділення Спілки художників, він проводить активну діяльність з популяризації творчості кіровоградців. Так, у 1989 р. в Києві за підтримки Спілки художників України презентується виставка творів кіровоградського художника Григорія Гнатюка — митця самотнього світобачення, творчість якого походить від закоханості художника в життя і побут українського села. Образи на картинах майстра глибоко поетичні, з рисами сакральності, а живописна мова є своєрідним симбіозом європейського живопису ХХ ст. та українського

космогенезу. «Гнатюк належить до тих українських художників, які прагнуть примирити національну культуру і сучасну цивілізацію», — зауважує в статті до каталогу виставки В. Босько.

Наприкінці 1980-х на повну силу проявляє свій творчий потенціал і живописець Сергій Шаповалов. У 1989 р. в приміщенні Картинної галереї відкривається його перша персональна виставка. До того часу С. Шаповалов був відомий як майстер натюрморту і пейзажу, які й тоді вирізнялися експресивністю, насиченістю кольору, особливим динамізмом. У 1987–1989 рр. він створює серію картин історично-побутового жанру. Композиції «Добрий вечір, щедрий вечір!», «Козак Мамай», «Гомін, Гомін...», «Чумацькі мари», «Козацька слава» пронизані настроями пісень та старовинних легенд українського степу.

Новою виразністю набула і творчість одного з перших членів спілки художників на кіровоградщині Бориса Вінтенка, що утвердив свою творчу особистість ще на початку 1970-х коли в українському малярстві, зорієнтованому на обов'язкові теми соцпраці, революційного та військового подвигу, з'явилася так звана течія «тихого живопису». З дитинства закоханий у природу рідного краю, він зробив її героєм своїх творів. Пейзаж-картина стала цариною митця. Образ рідної степової України, краєвиди села Обознівки, де народився художник, все життя давали наснагу його творчості. Б. Вінтенко зберіг своєрідне «калейдоскопічне бачення життя», пропустивши його через фольклоризм 1960-х. «Моє село», «Старий млин», «Мандри», «Тиша», «Ранок», «Веселка» — в цих творах різних років відчутно звучить відгомін «ідилічної» української картини ХІХ ст. Поезія спокою, дзвінкої прозорої тиші, де зображення ландшафту, дерева, звивистої річки, веселки, мають не лише реальний, але й символічний зміст як складова світоглядності українського етносу.

Треба констатувати, що свідомо чи підсвідомо образи, почерпнуті з глибин української культури, тим чи іншим чином означили свою присутність у творах кіровоградських митців різних поколінь.

На початку 1990-х на мистецькому небосхилі України з'являються нові імена художників Кіровоградщини — Федір Лагно з Олександрівки, Володимир Товкайло з Світловодська, Володимир Кир'янов, Юрій Гончаренко, Андрій Надєждін з Кіровограда.

В картинах Федора Лагна простежується захоплення художника пластикою речей, реальністю побуту, на їхній основі він будує композиційні фантазмагорії життя. Характерним для митця є звернення до традицій західноєвропейського модернізму, американського абстракціонізму і трансавангарду як, наприклад, в картинах «Політ великої комахи», «Аероплан». Але Ф. Лагно вкладає в ці живописні ремінісценції власний авторський зміст, дивовижно поєднуючи сучасне і минуле.

Яскраво персоніфікований підхід до створення образу простежується у творах унікального художника-графіка Володимира Кир'янова. Обличчя митця можна зустріти як в образі Івана Никифоровича з серії ілюстрацій до творів М. Гоголя так і в багатьох, суто авторських композиційних роздумах — «Дзеркало», «Садівник», серії графічних аркушів на тему «Нового Завіту». Усі твори виконані в техніці малюнку пером, в якій автор досяг високого рівня професіоналізму.

Говорячи про графіку, треба згадати і творчий доробок Ігоря Смичека, що вирізняється своєрідністю образної мови, сформованої під впливом мистецтва українського бароко, німецької та нідерландської графіки XVII ст. Найбільш яскраво творчість митця знайшла вияв у сюжетних композиціях на тему сучасності, книжковій ілюстративній графіці, живописних етюдах і композиціях 1990–2000-х.

Основу творчості Юрія Гончаренка складає абстрактно-асоціативний погляд. До узагальнення образу, декоративності, художник приходив через захоплення жанрами пейзажу та натюрморту, зацікавленість іконописною традицією. Активне експериментування з різними матеріалами — деревом, металом, левкасом і т. ін., вивчення символіки українського декору, вишивки, кераміки, народної картини Кіровоградщини спонукають художника до створення робіт з нетрадиційних матеріалів — «Гірка дерево, солодкі уста», «Яблуневий Спас», «Річний календар», що стали сучасними носіями фольклорної традиції.

У творчому доробку Андрія Наєждіна зримим є вплив символізму та українського монументального живопису початку ХХст., що знаходить віддзеркалення у малярських та графічних серіях — «Відродження», «З життя храму», «Канівські мари». З середини 1990-х в його творчості стають відчутними мотиви сецесії — «Капелюшок або Спалах дитячого хвилювання за чашкою кави», «Передчуття Нового року», «Полювання у часі або Охота коли охота», а з кінця 1990-х переважає барокова лінія.

Володимира Товкала хвилюють проблеми ролі духовного й душевного в людському житті. Його композиції кінця 1980-х — початку 1990-х рр. наповнені потужною енергією боротьби, особливо серія «Хоахи- підземні жителі», а картини початку 2000-х ліричним спогляданням життя сучасного Світловодська, яке під пензлем митця постає сповненим феєричних казкових історій, реальних і в той же час символічних образів.

Має своїх подвижників і реалістичне мистецтво академічного спрямування. У цьому напрямку творив Олександр Логвинюк та нині працюють Віктор Перепічай, Юрій Вінтенко, Любов Кир'янова.

З появою приватного замовника зростає зацікавленість історичною картиною, популярним стає поєднання жанрів — портрет на фоні натюрморту, натюрморт на фоні пейзажу і т. п.

Сюжети сучасного побуту та пейзажні мотиви рідного краю знаходять яскраве втілення у творчості Анатолія Янева.

«Сон» (1989), «Швачка» (1989), «Ранок» (1993), «Сільський мотив» (2000) — образи для цих творів почерпнуті художником з реального життя. Образи в його творах, глибина емоційного напруження, виявляються через колористичні рішення. Своїх персоніфікованих героїв художник часто наділяє узагальнюючими рисами, йдучи шляхом до архитипності образу. Мистецькі уподобання молодості, захоплення творчістю Сурбарана, Караваджо, Корнеліу Баба поступово змінюють імпресіоністичні мотиви, але тема ліричного сюжету, потяг художника до камерності мотиву залишаються незмінними і сьогодні.

Не останнє місце в образотворчій палітрі Кіровоградщини займає декоративно-ужиткове мистецтво. Символізм, пов'язаний з прадавнім українським космогенезом вирізняє образну мову батиків Наталі Федоренко. Марія Церна, надає перевагу декоративному шитву, відпрацювавши техніку об'ємного колажу також займаючись макраме і батиком. Килимарство та гобелени — царина Емілії Руденко, яка, опираючись на традицію гобелена-картини, в той же час зберігає знаковість образу. Досить вдало, незважаючи на економічні труднощі, працює керамічна майстерня родини Фірсових. Широкий творчий діапазон — від реалістичних пошуків Миколи Фірсова та фольклорних мотивів, характерних для творів Нелі Фірсової, до символічних композицій та технологічних розробок їхніх синів Сергія та Олександра — поступово знаходить своє місце у новому суспільному середовищі.

Завдяки активній творчій діяльності кіровоградських митців наприкінці 1980-х складаються умови для організації обласного осередку Співки художників України, що й було зроблено у 1989 р. Головою обласного об'єднання було обрано Михайла Володимировича Надєждіна, свої обов'язки він виконує і до теперішнього часу.

Зазначимо, що з набуттям Україною незалежності відкриваються нові перспективи для розвитку мистецького процесу. Відбуваються значні зміни у художньому житті, зазнають серйозного переосмислення завдання та цілі розвитку українського образотворчого мистецтва. Серед художників та мистецтвознавців починається дискусія «з приводу національного в мистецтві», змінюється відношення до ролі сюжету та поняття теми в картині. Домінуючими на виставках стають асоціативно-знакові твори, підпорядковані народній, релігійній та особистій символіці автора. З'являються моді автори з новими мистецькими деклараціями. Як тут не згадати графічні доробки Ольги Пунгіної та Андрія Хвороста, керамічні твори Сергія і Олександра Фірсових, в яких лінія необароко чудернацьким способом переплітається із сентенціями нефігуративного мистецтва.

З поглядом на сучасне через асоціативно-знакове сприйняття архетипності ми зустрічаємося і в абстрактних композиціях Оксани Надєждіної та Артема Кіндрицького. Але якщо Оксана Надєждіна зберігає традиційний підхід до площини як до внутрішнього картинного середовища, в її творах неначе відбувається своєрідна метаморфоза перевтілення, коли життєві переживання, відчуття від дотику до предметності навколишнього світу генеруються у єдиний згусток енергії, що кольоровими масами, шар за шаром заповнюють картинну площину, викликаючи чуттєві асоціації реального, то Артем Кіндрицький веде свої пошуки, використовуючи об'ємні рішення, чим обумовлене і застосування скульптурних форм та прийомів колажу в його творах. Якщо в композиціях О. Надєждіної яскраво звучать відголоси широких степових краєвидів («Без назви»), утаємничених куточків старого подвір'я («Композиція»), а то й з відкрито декларована природна знаковість («Земля», «Птахи», «Ангели над містом»), то твори А. Кіндрицького — відображення світу техногенної цивілізації.

Яким буде майбутнє молодих митців, покаже час, але сам факт їх присутності в творчому середовищі дає надію на те, що образотворче мистецтво Кіровоградщини матиме подальший розвиток.

Слід відзначити, що за роки Незалежності Кіровоградська обласна організація Національної Спілки художників України якісно зросла і зміцніла. Починаючи з 1990-х вона суттєво поповнилася новими молодими митцями. З'явилися нові теми для творчості. Деякі з митців, наприклад Микола Бондаренко, Фелікс Полонський, Олександр Лісовенко, Леонтій Орлик, Валерій Давидов, Володимир Плітін виявили свої нові творчі якості. Неочікувано яскраво виплеснулися у світ складні, насичені прадавніми українськими символами, живописні образи з полотен А. Дворського.

Кіровоградські художники не стоять осторонь сучасного мистецького життя. Так, в 1994 та 2007 рр. митці Кіровоградщини презентували свої твори великими груповими виставками «Барви степу», а в 2005 р. вернісажем «Родина Надєждіних» в Києві. Тоді ж вийшли і каталоги з однойменними назвами. Активну участь беруть кіровоградці у всеукраїнських, міжнародних та закордонних виставках — «Імпреза — 89» (Івано-Франківськ, 1989 р.) «Сучасне мистецтво України в американській перспективі» (Єльський університет, США, 1992 р.), Трієнале графіки Балтійських держав (1993), «Барви степу» (Посольство України в Російській Федерації, Москва, 1996 р.), «Українська сучасність» (1994), міжнародне бієнале живопису «Пан-Україна» (Дніпропетровськ, 1995 р.), міжнародна акція «Fulfinum» (Нівіч, Хорватія, 2002 р.), «Мистецтво України 1991–2002 рр.» (Москва, 2002 р.) міжнародне трієнале «Український фолкмодерн» (Чернівці, 2009 р.) та ін.

В 2005р. вперше на Кіровоградщині проводилася всеукраїнська виставка «Мальовнича Україна» в рамках Міжнародного літературно-мистецького Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій».

За значний внесок у розвиток сучасного українського образотворчого мистецтва та культури, високий професіоналізм чимало кіровоградських художників були удостоєні почесних звань: «заслуженого художника України» — Борис Вінтенко, Григорій Гнатюк, Емілія Руденко, Наталя Федоренко, Сергій Шаповалов «народного художника України» — Михайло Надеждін, «заслуженого працівника культури» — Василь Остапенко та Леонід Бондар.

Ще одним заохоченням до активної творчої діяльності для художників стали засновані Кіровоградською обласною радою мистецькі премії — у галузі архітектури, геральдики та вексилології і декоративно-прикладного мистецтва імені Якова Пауценка (2002) та у сфері образотворчого мистецтва та мистецтвознавства імені Олександра Осмьоркіна (2005).

Сьогодні Кіровоградська обласна організація НСХУ нараховує 36 митців різного фаху та творчого спрямування, кожен з яких є неповторною творчою особистістю у сучасному образотворчому мистецтві України.

1. Барви степу: Каталог. — К., 1994.
2. Борис Вінтенко. Каталог. — Кіровоград, 1992.
3. Володимир Товкайло. Каталог. — К., 2000.
4. МІСТ: Зб. мистецтвозн. пр. — К., 2003. — № 1.
5. Мистецтво України: 1991–2002. Искусство Украины. — К., 2002.
6. Мистецтво України ХХ ст.: Каталог. — К., 1998.
7. Майстер з Небелівки: Каталог. — Кіровоград, 1991.
8. Національна Спілка художників України: 1991–2002. — К., 2002.
9. Один + один: Михайло і Андрій Надеждіни. Живопис. Графіка: Каталог. — К., 1994.
10. Очерки истории Советского искусства: 1917–1977: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. — М., 1980.
11. Родина Надеждіних: Каталог. — К., 2005.
13. Спілка художників України: Сторінки історії. — К., 1993.
14. Сергій Шаповалов. Каталог. — К., 2007.

Борис Вінтенко. Портрет Григорія Сковороди. 1972.
(Зі збірки Кіровоградського обласного художнього музею)

Андрій Наєждін.
Капелюшок, або миттєвий
спогад про мою бабусю
за чашкою кави. 1996.
Полотно, олія.
(Зі збірки художньо-
меморіального музею
О. О. Осмьоркіна)

Григорій Гнатюк.
Небелівські цитати.
1992. Полотно, олія

Ігор Смічек. Дорога. 2000.
Полотно, олія

Федір Лагно.
Очікування гостей.
2003. Полотно, олія

Андрій Наєждін.

Вже падають серпневі зорі.

2003. Полотно, олія.

(Зі збірки Кіровоградського
обласного художнього музею)

Неля Фірсова. Господиня.

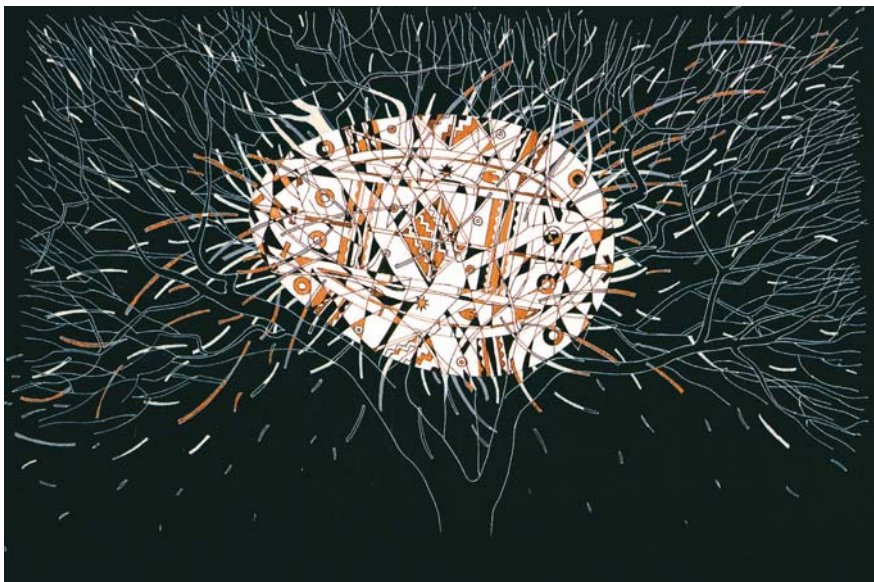
2000. Кераміка

Сергій Шаповалов. Сонячні Парасольки. 1989. Полотно, олія.
(Зі збірки Кіровоградського обласного художнього музею)

Григорій Гнатюк.
Листи з Біблії.
1995. Полотно, олія

Ольга Пунзіна. Вічність. 1999. Полотно, змішана техніка

Володимир Кири'янов. Ілюстрація до повісті
М. Гоголя «Як посварилися Іван Іванович
з Іваном Никифоровичем». 1994. Папір, туш.

Володимир Кири'янов. Визрівання.
1995. Папір, туш